

Д.Д. Кусько, С.Я. Пліхтяк

СЕРІЯ ЯК ПОКАЗНИК ВИДАВНИЧОЇ КУЛЬТУРИ

(на прикладі видань гуманітарного спрямування)

Стан книговидання, книгорозповсюдження і книгочитання свідчить про рівень добробуту, інтелекту та культури суспільства. На жаль, кризовий стан перехідного періоду молодого української держави не оминув і видавничо-поліграфічного комплексу. Входячи в ринок, вітчизняне книговидання виявило ряд суперечностей, загостило старі і народило нові проблеми. Відчувається примат комерційних інтересів книговидавців над культурними, освітніми і науковими потребами суспільства, через що скорочується випуск літератури гуманітарного напрямку, зокрема, суспільно-політичної та художньої, як за кількістю назв, так і за тиражем. Така ситуація вимагає надійної державної підтримки, адже національне книговидання і преса є могутнім джерелом збагачення інтелектуального потенціалу нації, важливим чинником державності та демократизації суспільства.

Виходячи з цього, ряд видавництв випускає книги, що сприяють утвердженню суверенітету України, розвитку її економіки, освіти, культури, вихованню національної самосвідомості громадян.

З часу проголошення України незалежною державою змінилась тематика гуманітарних видань, особливо змістилися її ідейно-політичні акценти. Це призвело до скорочення серійних видань, зокрема — заідеологізованих. Реагуючи на читацький попит, видавництва почали видавати раніше заборонені художні твори, праці вітчизняної і світової філософської та історичної спадщини, мемуари, спогади тощо. Значна кількість таких видань почала виходити в серіях, яких стає все більше. Це свідчить про високий науково-фаховий потенціал працівників видавництв, їх уміння задовольняти потреби і смаки як всього суспільства, так і окремого читача.

Енциклопедичний словник з книгознавства трактує серію як «купність видань, об'єднаних спільністю задуму, тематики, цільовим або читацьким призначенням, котрі виходять під загальною назвою

серії, як правило, в однотипному оформленні [2, с. 482]. Книжкові серії є свідченням видавничої культури, дають можливість читачеві глибоко і систематично знайомитись з проблематикою, що його цікавить.

В Україні нараховується понад 750 книжкових видавництв і видавничих організацій різних форм власності [1]. Літературу гуманітарного спрямування в серіях видають, в основному, державні видавництва. Провідне місце серед них займає видавництво «Наукова думка». Найбільше серійних видань присвячено історичній тематиці. Видавництво бере участь у міжвидавничій серії «Пам'ятки історичної думки України», розпочало випуск книг у серіях «Науково-довідкові видання з історії України», «Лицарі поступу», «Україна в міжнародних зв'язках: хроніка, мемуари, щоденники», «Пам'ятки зарубіжної історіографії України», «Джерела з історії суспільно-політичного руху в Україні», «Джерела з історії українського козацтва». Література з філософії виходить у серії «Пам'ятки філософської культури українського народу», юридична — у серії «Пам'ятки політико-правової культури України», про культуру і побут — у серіях «Джерела з історії української культури», «Українська народна творчість».

Видавництво «Україна» випускає здебільшого науково-масову, масову і довідкову літературу, частина якої виходить у серіях «Сім'я і суспільство», «3 класики правової думки», «Духовна спадщина», «3 історії релігії» та ін. З 1992 р. тут почала виходити унікальна серія «Історія України в прозових творах та документах», аналогів якій немає в історії книговидавничої справи в Україні. Видавництво бере участь і в міжвидавничій серії «Бібліотека репринтних видань».

У видавництві «Знання» переважає масова література, розрахована на широке коло читачів. Тут виходять серії «Час і суспільство», «Світогляд». Багато цікавих фактів з історії України стали відомі читачам завдяки художньо-історичним творам, які виходять у видавництві «Дніпро» в серіях «Запорозька Січ», «Про часи козацькі на Україні», «Бібліотека історичної прози». Серед дев'яти серій видавництва «Веселка», яке випускає літературу для дітей і юнацтва, суспільно-політичним звучанням виділяється: «Українське відродження», «Золоті ворота. Історична бібліотека», «Гетьмани України», «Кошові Запорозької Січі». Видавництва «Либідь» при Київському державному університеті ім. Т.Г.Шевченка та «Світ» при Львівсько-

му державному університеті ім.І.Я.Франка беруть участь у міжвидавничій серії «Пам'ятки історичної думки України», а також видають свої серії, зокрема: «Літературні пам'ятки України», «Загальна всесвітня історія» («Либідь»), «Серія економічна» («Світ»). У міжвидавничій серії «Економічна реформа: адреса досвіду» беруть участь видавництва «Каменярь» і «Карпати».

Цей неповний перелік серій, які функціонують у державних видавництвах України, свідчить про широкий діапазон тематики і проблем, що висвітлюються на сторінках їхніх видань і якими цікавляться всі прошарки читачів молоді незалежної держави.

Збагнувши зацікавленість читачів серійними виданнями, почали формувати різноманітні цікаві серії та бібліотеки і видавництва ряду товариств, асоціацій, підприємств тощо. Так, Львівська обласна рада Товариства української мови ім.Т.Г.Шевченка заснувала серію «Книгозбірня «Просвіти», книги якої розкривають маловідомі сторінки вітчизняної історії. Асоціація істориків «Істина» та Творча спілка вчителів України видають серії біографій політичних діячів, істориків, філософів, учених: «Призвідники війни», «Герої й антигерої». В АТ «Обереги» виходить «Історична бібліотека», у видавництві «Час» — серія «Україна. Голоси історії», у видавництві «Абрис» — серія «Класики світової суспільно-політичної думки». Науково-виробниче підприємство «Норматив» започаткувало серію «Безпека бізнесу», а товариство з обмеженою відповідальністю «Лібра» — «Бібліотека бізнесмена». Видавництво української правничої літератури «Право» бере участь у виданні міжвидавничої серії «Закони України», а видавниче підприємство «Червона калина» — у міжвидавничій серії «Історична бібліотека».

Перераховані серії і бібліотеки, які виходять у недержавних видавництвах, свідчать про те, що у випущених ними книгах піднімаються злободенні проблеми сьогодення. Чітко визначена тематична спрямованість та конкретизоване цільове призначення допомагають читачеві, зокрема фахівцю, придбати функціонально необхідні видання.

Зробивши книговидавничий аналіз серій за тематичною спрямованістю, можна сказати, що переважають видання з історії України, більшість яких видруковано у міжвидавничій серії «Пам'ятки історичної думки України». Тут з 1991 р. почала виходити ґрунтовна наукова праця видатного українського вченого М.С.Грушевського

«Історія України—Руси» в 11-ти томах (12-ти книгах). Правда, на сьогодні видано лише шість томів. Тут побачили світ й інші наукові праці великого вченого, зокрема: «Барське староство (історичні нариси XV—XVIII ст.)», «Ілюстрована історія України» (3-є видання) та інші. У цій серії започатковано видання праць у 20-ти томах відомого вченого Д.І.Яворницького, «Вибраних творів» у 3-х томах К.Й.Студинського. Вийшли також наукові праці відомих українських вчених істориків Д.І.Дорошенка «Нарис історії України», М.І.Костомарова «Мазепа», І.П.Крип'якевича «Історія України», «Історія українського війська» та ряд інших. У біографічній серії «Лицарі поступу» (видавництво «Наукова думка») вийшли книги про життя і діяльність таких визначних постатей, як Михайло Грушевський, Михайло Драгоманов, Богдан Кістяківський та багатьох інших. Видання названих та інших серій, присвячених історії України, українознавстві і користуються великим попитом читачів. Вони в основному видруковані українською мовою.

На жаль, цього не можна сказати про серійне видання з економіки. Тут вийшло доволі багато книг. Це науково-популярні, довідкові, масові, рідше наукові видання, що розглядають проблеми розвитку економіки України в умовах зміцнення державності, переходу до ринкових умов, приватизації та роздержавлення. Конкретніше — це книги з основ менеджменту і маркетингу, бухгалтерського обліку, культури підприємництва і т.п. У державі, яка переходить до ринку, актуальними бачаться серії «Український підприємець: шлях до успіху»; як розпочати і вести свій бізнес в Україні» (видавництво «Венчур»); «Виробництво, кон'юнктура торгівлі та попит населення на товари народного споживання», «Економіка і організація промислового виробництва», «Управління народним господарством» (видавництво УкрІНТЕІ); «Безпека бізнесу» (видавництво «Норматив»); «Бібліотека бізнесмена» (рекламно-видавниче бюро «Лібра»). Проте більшість цих видань (а в деяких серіях усі) видруковані російською мовою. Лише незначна кількість серійних видань з економіки видається українською мовою. Це «Бібліотека ділової людини» (видавництво «Україна»), «Економічна реформа: адреса досвіду» (видавництво «Карпати»), «Серія економічна» (видавництво «Світ») та деякі інші. Виникає закономірне запитання: очевидно, видавці цих серій вважають, що люди, які володіють державною мовою, нездатні вести бізнес у своїй державі?

Останнім часом зросла кількість видань у серіях, присвячених культурі та побуту українського народу, книг для дітей, художньої історичної прози. В серії «Пам'ятки історичної думки України» видавництво «Либідь» видало збірку творів М.Грушевського «Духовна Україна», а також збірники «Староукраїнські народні свята», «Українці: народні вірування, повір'я, демонологія» та багато інших. Усі вони по-своєму цікаві і потрібні читачеві. Наприклад, книга «Українська культура» за редакцією Д.Антоновича [3] є цілісним дослідженням української культури з найдавніших часів до середини ХХ ст., блискучим взірцем української науково-популярної літератури. Уперше «Українська культура» була видана в Чехословаччині в 1940 р. В її написанні брали участь видатні вчені-україністи С.Наріжний, В.Січинський, Д.Антонович, Д.Чижевський, Д.Дорошенко, А.Яковлів та інші. Багатий матеріал розповідає про українців, особливості їхньої культури і їхню частку в загальному розвитку людської цивілізації. У книзі йдеться про розвиток в Україні освіти, преси та журналістики, філософії, права, релігійної думки. Унікальними є матеріали про українську рукописну і друковану книгу, про долі книг та їх творців — авторів, друкарів, меценатів. Окраса збірника — розділи з історії та розвитку українського мистецтва: архітектури, скульптури, малярства, гравюри, орнаментики, музики, театру в контексті певних епох світового мистецтва. Тут і портретні нариси про визначних діячів, і опис шедеврів українського мистецтва. До автентичного тексту додаються біографічні нариси про авторів книги, коментарі. Видання ілюстроване. Така книга здатна зацікавити істориків, мистецтвознавців, може бути використана як навчальний посібник з історії української культури.

Привертають увагу і серійні видання «Біля гірської ватри» та «Створено народом» видавництва «Карпати». Тут читач віднайде багато пісень, колядок, книг про народні вірування, про карпатські писанки, про звичаї і побут населення Карпат, Закарпаття, Прикарпаття. Варто відзначити високий рівень поліграфічного і художнього виконання цих видань.

Декілька цікавих видань з історії релігії та національної культури вийшли друком у «Бібліотеці «Обереги» київського акціонерного товариства «Обереги», зокрема «Історія української культури» (вид. І.Тиктора), ряд праць І.Огієнка та Є.Маланюка.

Серійних видань з філософії, права, психології, етики, естетики виходить небагато. Але всі вони вкрай потрібні для формування світогляду і нового мислення українського народу, його правового виховання в умовах утвердження молодій незалежній держави. Великим попитом у читачів користуються «Пам'ятки філософської культури українського народу», «Духовна спадщина», «Пам'ятки політико-правової культури України», «Сім'я і суспільство», «Юридична бібліотека народного депутата», «Закони України», «Закон і бізнес» і інші.

Враховуючи наявний масив серійних видань і їх типологічні ознаки, можна стверджувати, що в серіях переважають наукові, науково-популярні, масові і довідкові видання. Серед наукових видань найбільше монографій одного автора, особливо в серії «Пам'ятки історичної думки України». Тут лідером серед видавництва є «Наукова думка». Науково-популярні монографії з економіки, історії та культури друкуються в серіях «Управління народним господарством», «Бібліотека бізнесмена», «Літературні пам'ятки України» тощо.

Найважливіша ознака масових видань — актуальність, пов'язана з оперативністю їх випуску та розповсюдження. Найбільше масових видань виходить у серіях «Історія України в прозових творах та документах», «Час і суспільство», «Золоті ворота. Історична бібліотека», «Бібліотека історичної прози».

Довідкові видання, як відомо, відрізняються точністю і достовірністю наведених даних. Найбільше таких видань з економіки, зокрема, у серіях: «Ділова Західна Україна», «Управління народним господарством», «Бібліотека ділової людини». З історії довідкові видання виходять у серії «Історія Вітчизни», з питань права — у серіях «Бібліотека ділової людини», «З класики правової думки» та інші. Цікаві довідкові видання друкуються в «Українській бібліографічній серії» (видавництво «Україна»).

Найбільше зацікавлення у покупців викликають серійні видання з історії, економіки, культури. Останнім часом дещо знизився попит на масові видання. Це, очевидно, пов'язано з тим, що читачі вже отримали первинну інформацію і тепер цікавляться більш ґрунтовними виданнями. Як відомо, значно впливають на попит поліграфічне виконання і художнє оформлення книг. Перевагу мають хоч і дорожчі, але якісні видання, які можуть прислужитись не одному

поколінню. Підвищеним попитом користуються серійні видання, які дають можливість фахівцеві сформувати власну бібліотеку з певної галузі.

1. Друкарство. 1994. №11—12.
2. Книговедение.Энциклопедический словарь.М., 1981.
3. Українська культура /За ред. Д.Антоновича. К., 1993. (Пам'ятки історичної думки України).

Стаття надійшла до редколегії 24.01.96